

OILA — MUQADDAS QO‘RG‘ON: UNI ZO‘RAVONLIKDAN KIM ASRAYDI?

Shaxnazarov Jasur

Ichki Ishlar Akademiyasi kursanti

shaxnazarovjasur05@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada profilaktika inspektorining oilaviy maishiy zo‘ravonlikni oldini olish va unga qarshi kurashishdagi maxsus profilaktik faoliyatining huquqiy asoslari, amaliy mexanizmlari hamda ularni takomillashtirish yo‘llari keng tahlil etiladi. Oilaviy zo‘ravonlikning ijtimoiy-huquqiy oqibatlari, inspektorning jamiyatdagi o‘rni va vazifalari, xorijiy tajribalar asosida samarali yechimlar ko‘rib chiqiladi.*

Kalit so‘zlar: *oilaviy zo‘ravonlik, profilaktika inspektori, maxsus profilaktika, himoya orderi, huquqiy asos, jamoatchilik nazorati, psixologik yordam, huquqiy savodxonlik, zo‘ravonlikka qarshi kurash, jamiyat barqarorligi.*

Kirish.

Oilaviy maishiy zo‘ravonlik — bu nafaqat shaxsiy muammo, balki jamiyat barqarorligiga xavf soluvchi dolzarb ijtimoiy-huquqiy masaladir. U jismoniy kuch ishlatish, ruhiy bosim, iqtisodiy kamsitish yoki jinsiy tazyiq shaklida namoyon bo‘ladi. Bu hodisa oiladagi muvozanatni izdan chiqaradi, jamiyatda ijtimoiy ishonchni susaytiradi hamda insonning sha’ni va qadr-qimmatini toptaydi. O‘zbekiston Respublikasida keyingi yillarda oilaviy zo‘ravonlikka qarshi kurash bo‘yicha sezilarli huquqiy islohotlar amalga oshirildi. 2019-yil 2-sentabrda qabul qilingan “Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonun ushbu sohaga mustahkam asos yaratdi. Mazkur qonunda zo‘ravonlikdan jabrlangan shaxslarni himoya qilish, zo‘ravonlik sodir etgan shaxslarga nisbatan chora-tadbirlar ko‘rish va profilaktika inspektorlari faoliyatini samarali tashkil qilish nazarda tutilgan. Shunday qilib, oilaviy maishiy zo‘ravonlikning maxsus profilaktikasini amalga oshirishda profilaktika inspektorlari asosiy subyektlardan biri hisoblanadi. Ularning faoliyati nafaqat huquqni qo‘llash bilan, balki ijtimoiy tarbiya va jamiyatni sog‘lomlashtirish bilan ham bevosita bog‘liqdir.

Asosiy qism

1.Maxsus profilaktikaning mohiyati va huquqiy asoslari. Maxsus profilaktika — bu huquqbuzarliklarni sodir etish ehtimoli yuqori bo‘lgan shaxslar bilan individual ishlash, zo‘ravonlikning oldini olishga qaratilgan tizimli choralar majmuasidir. Oilaviy zo‘ravonlikka qarshi maxsus profilaktika quyidagi yo‘nalishlarni qamrab oladi: **birinchisi**, xavf guruhidagi shaxslarni aniqlash va ro‘yxatga olish; **ikkinchisi**, ularning xatti-harakatlarini nazorat qilish; **uchinchisi**, jabrlanuvchiga huquqiy va psixologik yordam ko‘rsatish; **to‘rtinchisi**, himoya orderini chiqarish va ijrosini ta‘minlash; **beshinchisi**, jamoatchilik bilan hamkorlikda profilaktik tadbirlar o‘tkazish. Huquqiy asos sifatida O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi, Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeks, “Ichki ishlar organlari to‘g‘risida”gi Qonun va “Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonun muhim ahamiyat kasb etadi.

2.Profilaktika inspektorining asosiy vazifalari. Profilaktika inspektorlari oilaviy zo‘ravonlikni oldini olishda bir nechta vazifalarni bajaradi: **birinchisi**, oilaviy nizolarni o‘rganish, muammoli oilalarni aniqlash; **ikkinchisi**, zo‘ravonlik sodir etishi ehtimoli yuqori bo‘lgan shaxslarni nazorat qilish; **uchinchisi**, jabrlanuvchilarga huquqiy maslahat berish va zarur hollarda himoya orderini qo‘llash; **to‘rtinchisi**, mahalla kengashlari, xotin-qizlar qo‘mitasi, ta’lim muassasalari va NNTlar bilan hamkorlik qilish; **beshinchisi**, aholining huquqiy savodxonligini oshirish bo‘yicha ma’rifiy tadbirlar tashkil etish. Shuningdek, inspektorlar nizoli vaziyatlarni tinch yo‘l bilan hal qilish, jamiyatda zo‘ravonlikka murosasiz munosabat shakllantirish kabi ijtimoiy-tarbiyaviy vazifalarni ham bajaradi.

3.Amaliyotdagi muammolar. Amaldagi tizimda profilaktika inspektorlari faoliyatida bir qator muammolar mavjud: **birinchisi**, jabrlanuvchilarning huquqiy savodxonligi pastligi; **ikkinchisi** zo‘ravonlik faktlarini yashirish yoki unga ko‘z yumish holatlari; **uchinchisi**, inspektorlarning psixologik yordam ko‘rsatish bo‘yicha yetarli tajribaga ega emasligi; **to‘rtinchisi**, himoya orderining ijrosi ba‘zan samarali ta‘minlanmasligi; **beshinchisi**, texnik vositalar va resurslarning cheklanganligi. Ba‘zan jamiyatda mavjud bo‘lgan “oilaviy masalalarga aralashmaslik kerak” degan qarashlar ham inspektorlarning ishini qiyinlashtiradi.

4.Takomillashtirish yo‘llari. Profilaktika inspektorlari faoliyatini takomillashtirish uchun quyidagi choralar muhimdir: **birinchisi**, huquqiy asoslarni kuchaytirish: himoya orderining amal qilish muddatini uzaytirish, zo‘ravon shaxslarni majburiy psixologik reabilitatsiyadan o‘tkazish; **ikkinchisi**, kadrlar malakasini oshirish: inspektorlar uchun psixologiya, nizolarni hal qilish va gender tengligi bo‘yicha maxsus kurslar tashkil etish; **uchinchisi**, axborot texnologiyalarini joriy etish: yagona elektron ma’lumotlar bazasini yaratish, bu orqali zo‘ravonlik faktlarini tezkor nazorat qilish; **to‘rtinchisi**, jamoatchilik nazoratini kuchaytirish: NNTlar, mahalla faollari va fuqarolik jamiyati institutlarini jarayonga keng jalb qilish; **beshinchisi**, xorijiy tajribani qo‘llash: Skandinaviya mamlakatlari va Kanadadagi “tezkor himoya markazlari” modelini o‘rganib, mahalliy sharoitga moslashtirish.

5.Profilaktika inspektori – jamiyat tarbiyachisi. Profilaktika inspektori nafaqat huquqni qo‘llovchi, balki jamiyat tarbiyachisidir. U mahallada yoshlar bilan ishlaydi, oilalarga maslahat beradi, nizolarni tinch yo‘l bilan hal qilishga o‘rgatadi. Shu ma’noda, inspektorning faoliyati huquqni himoya qilish bilan cheklanib qolmay, balki jamiyatda sog‘lom muhitni shakllantirishga qaratiladi.

Oilaviy maishiy zo‘ravonlik jamiyat barqarorligi va milliy taraqqiyotga tahdid soluvchi muammo sifatida davlat siyosatida alohida e’tibor qaratiladigan masalaga aylangan. Profilaktika inspektorlari bu jarayonning markazida turibdi. Ularning zimmasiga nafaqat huquqni qo‘llash, balki zo‘ravonlikka qarshi ijtimoiy immunitetni shakllantirish vazifasi ham yuklatilgan. Profilaktika inspektorlari faoliyatini takomillashtirish, ularni moddiy, tashkiliy va psixologik jihatdan qo‘llab-quvvatlash, xalqaro tajribalarni joriy etish orqali oilaviy zo‘ravonlikka qarshi kurash samaradorligini oshirish mumkin. Zero, oilaviy tinchlik va totuvlik — butun jamiyat barqarorligi va taraqqiyotining kafolatidir.

Xulosa

Oilaviy maishiy zo‘ravonlik – jamiyat barqarorligi, inson huquqlari va oila institutiga jiddiy tahdid soluvchi ijtimoiy-huquqiy muammo sifatida davlat siyosatida alohida e’tibor

qaratilayotgan sohadir. Ushbu jarayonda profilaktika inspektorlari bosh subyekt sifatida zo‘ravonlikning oldini olish, xavf guruhidagi shaxslar bilan ishlash, jabrlanuvchilarni himoya qilish va jamoatchilik bilan hamkorlikni tashkil etishda muhim o‘rin tutadi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, amaliyotda bir qator muammolar – aholining huquqiy savodxonligi pastligi, zo‘ravonlik faktlarining yashirilishi, himoya orderi ijrosidagi kamchiliklar, inspektorlarning psixologik va mediatsiya ko‘nikmalarining yetishmasligi – mavjud. Ushbu kamchiliklarni bartaraf etish profilaktika tizimini yanada samarali qiladi.

Profilaktika inspektorlari faoliyatini takomillashtirish uchun quyidagi yo‘nalishlar ustuvor ahamiyatga ega: huquqiy asoslarni mustahkamlash, inspektorlarni zamonaviy psixologik va gender yondashuvlar bo‘yicha o‘qitish, yagona elektron monitoring tizimlarini joriy etish, jamoatchilik nazoratini kuchaytirish, xalqaro ilg‘or tajribalarni mahalliy sharoitga moslashtirish. Shu bois, oilaviy zo‘ravonlikka qarshi kurash faqat huquqni qo‘llash choralari kuchaytirish bilangina emas, balki jamiyatda zo‘ravonlikka nisbatan muvofiqlik madaniyatni shakllantirish orqali ham samarali bo‘ladi. Zero, ona oila – muqaddas qo‘rg‘on, uni himoya qilish esa davlat, jamiyat va har bir fuqaroning umumiy burchidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. “Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni, 2019-yil 2-sentabr.
3. “Ichki ishlar organlari to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni, 2016-yil 16-sentabr.
4. Sodiqov, A. “Jinoyatchilikning ijtimoiy sabablari va ularni bartaraf etish yo‘llari.” – Toshkent: Yuridik adabiyot, 2020.
5. To‘laganova G. *Oilaviy zo‘ravonlikning oldini olishning huquqiy mexanizmlari.* – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2022.
6. World Health Organization (WHO). *Violence Against Women: Key Facts.* – Geneva, 2021.